

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

ГЛАДУН ОЛЬГА ВАСИЛІВНА

УДК37.091.212:37.011.3-051+[37.091.312:37.091]

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО
ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ІЗ НИЗЬКИМ СТАТУСОМ В
УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Вінниця – 2020

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, м. Вінниця

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Хамська Неліна Болеславівна,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, кафедра педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами, доцент.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Янкович Олександра Іванівна,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, завідувач кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти, професор;

кандидат педагогічних наук, доцент
Гайдамашко Ірина Аркадіївна,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, кафедра педагогіки, доцент.

Захист відбудеться «18» листопада 2020 року о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, за адресою: 21101, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, корпус 2, зала засідань.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32) та на сайті університету, за адресою: www.vspu.edu.ua.

Автореферат розіслано 18 жовтня 2020 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і ступінь дослідженості проблеми. Зміни, що тривалий час відбуваються у політичній, соціальній і економічній сферах життя українського суспільства, мають глибокий вплив на становище усіх верств населення і є причиною загострення низки складних соціальних проблем. Вони торкнулися школи, як соціального інституту суспільства. Нині все більшої актуальності набуває психолого-педагогічна робота з учнями, які є вразливими у спілкуванні з дорослими та однолітками, мають низький рівень комунікативного потенціалу, непристосовані до співпраці, тому набувають низького статусу в колективі і залишаються поза увагою школярів і вчителів. Ймовірно, що цей статус супроводжуватиме згодом дорослу особистість упродовж усього життя, стане перешкодою в реалізації професійного та сімейного самовизначення, провокуватиме певну ізоляцію. Запобігти одержанню низького статусу серед членів учнівського колективу є одним із основних завдань у педагогіці і важливою соціальною проблемою.

Значущість досліджуваної проблематики зростає, оскільки певний статус учня в колективі істотно впливає на його фізичне та психічне здоров'я: низький статус породжує астенічні емоції, що призводять до зниження мотивації діяльності, виникнення конфліктних взаємин із членами колективу, з'являються невпевненість, занижена самооцінка, страх, тривожність. Підлітки з низьким статусом у колективі є найбільш вразливими до такого поширеного в шкільному середовищі явища як булінг. У цієї категорії підлітків порушується процес соціалізації, а їхня поведінка є соціально дезадаптованою.

Важливість значення досліджуваної проблематики підкреслена низкою документів: Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепцією нової української школи, Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки та іншими нормативними документами.

Статус особистості в колективі досліджують з позиції філософії: структура, детермінанти розвитку та форми прояву соціального статусу особистості (В. Кремень, В. Рибалка, О. Харченко,); психології: поняття соціального статусу особистості (Л. Москаленко, Т. Шибутані, Л. Орбан-Лембрик, Я. Коломінський, Н. Сарджвеладзе); процес його формування (В. Афанасьєва, Л. Глушко, А. Лучинкіна, Н. Максимова, І. Рашковська).

Проблематику низького статусу особистості в колективі розглядають в аспекті корекційної роботи з важковиховуваними учнями, девіантними підлітками (Н. Максимова, В. Пінчук, В. Оржеховська, В. Штифурак), уразливими категоріями школярів (І. Гайдамашко, В. Нечерда, В. Кириченко), аутсайдерами (А. Анцибор, І. Галатир, Т. Салата).

У педагогічних розвідках проблема підготовки майбутнього вчителя до виховання підлітків із низьким статусом розглянута лише в напрямках роботи з проблемними, соціально дезадаптованими, девіантними учнями (Д. Алфімова, І. Островська-Бугайчук, І. Парфанович, Є. Плisko, В. Сипченко, М. Стойчева, Г. Тагірова, М. Чусова, О. Янкович).

Теоретико-методологічними засадами дослідження є концептуальні положення про професійну підготовку майбутнього вчителя (О. Абдуліна, І. Бех, С. Гончаренко, Р. Гуревич, О. Дубасенюк, Л. Лукьянова, О. Мороз, Н. Ничкало, В. Шахов), зокрема, до виховної діяльності в школі (І. Іюсіс, І. Казанжи, О. Кoberник), формування світогляду та методологічної культури майбутнього вчителя (В. Ковальчук, А. Коломієць), розвиток у майбутніх учителів професійних знань, умінь і навичок (В. Безпалько, М. Алекса, Н. Заверико, К. Моїсеєнко, О. Пожидаєва, І. Садова, В. Шульга), підготовку вчителя до інноваційної діяльності (І. Дичківська, Т. Подобедова), до професійного самовдосконалення (В. Каплінський, Т. Шестакова), саморозвитку та самореалізації (В. Чайка, В. Фрицюк), розвиток творчості майбутнього вчителя (О. Акімова, Ю. Кравченко, С. Сисоєва), формування якостей майбутнього вчителя (М. Кобзєв, В. Страхов).

Зважаючи на значні напрацювання, вважаємо усе ж доцільним зауважити, що поки ще відсутні комплексні дослідження щодо підготовки майбутніх учителів до роботи з такою категорією учнів. Варто також зазначити, що не окреслено дефініцію явища низького статусу підлітка в учнівському колективі, не досліджено педагогічні умови, за яких буде розв'язано проблему низького статусу учня в колективі, відсутня характеристика теоретичного та методичного забезпечення.

Отже, наявні суперечності між:

- необхідністю підготовки майбутніх учителів до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі, зумовленою соціально-педагогічними чинниками, і недостатньою розробленістю шляхів її вирішення;

- необхідністю розв'язання проблеми підготовки майбутніх учителів до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі і практико-методичним забезпеченням, що не відповідає вимогам часу;

- потребою школи у забезпеченні висококваліфікованими фахівцями для розв'язання проблеми подолання низькостатусності учнів у шкільному середовищі і недостатнім використанням можливостей освітнього процесу ЗВО зумовили вибір теми дослідження: **«Підготовка майбутнього вчителя до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (0119U102999); «Теоретико-методичні засади формування загальнопедагогічної компетентності сучасного вчителя в контексті оновлення європейського простору вищої освіти» (0115U002571). Тему дослідження затверджено Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 6 від 22 січня 2014 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки та психології України (протокол № 6 від 17 червня 2014 р.).

Мета дослідження полягає у створенні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов, що забезпечують підготовку майбутніх учителів до виховання підлітків низького статусу в учнівському колективі.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів у педагогічних ЗВО.

Предмет дослідження – педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі.

Завдання дослідження:

1. Обґрунтувати та схарактеризувати сутність поняття «підліток із низьким статусом в учнівському колективі».
2. Визначити критерії, показники і рівні готовності майбутніх учителів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі.
3. Створити, обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови, що забезпечують результативність підготовки майбутніх учителів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі.
4. Розробити й апробувати модель підготовки майбутніх учителів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі; створити відповідні методичні рекомендації для викладачів і студентів ЗВО.

Гіпотеза дослідження: рівень підготовки майбутнього вчителя до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі підвищиться за таких педагогічних умов:

– активізація професійної мотивації майбутніх педагогів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі шляхом застосування інтерактивних технологій навчання;

– створення в освітньому процесі професійно-орієнтованих ситуацій, що відображають особливості виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі;

– використання технології психолого-педагогічного супроводу у підготовці майбутніх педагогів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі.

Методи дослідження: *теоретичні* – абстрагування, аналіз, синтез для розкриття сутності поняття «низький статус підлітка в учнівському колективі»; порівняння з метою виокремлення суттєвих чинників, що зумовлюють появу низького статусу підлітка в колективі; узагальнення для визначення поняття «низький статус особистості»; контент-аналіз для уточнення базових понять дослідження «професійна підготовка майбутнього вчителя», «готовність майбутнього вчителя до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі»; моделювання для відображення процесу підготовки майбутніх учителів до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі; *емпіричні* – спостереження, опитування (анкетування, бесіда, інтерв'ю), тестування, метод експертних оцінок, самооцінювання, педагогічний експеримент для визначення рівня готовності майбутнього вчителя до виховної роботи з учнями, що мають низький статус у колективі, перевірки ефективності педагогічних умов, що забезпечують досліджуваний процес; *математичної статистики* – для оброблення результатів

дослідження, кількісний та якісний їх аналіз; визначення значущості одержаних результатів, їх вірогідності й об'єктивності.

Експериментальна база дослідження. Експериментальне дослідження було здійснено у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії упродовж 2015 – 2019 рр. В експерименті взяли участь 465 студентів, 15 викладачів закладів вищої освіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *вперше* теоретично обґрунтовано комплекс педагогічних умов підготовки майбутніх педагогів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі (активізація професійної мотивації майбутніх педагогів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі шляхом застосування інтерактивних технологій навчання; створення в освітньому процесі професійно-орієнтованих ситуацій, що відображають особливості виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі; використання технології психолого-педагогічного супроводу у підготовці майбутніх педагогів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі); *розроблено* модель підготовки майбутніх педагогів до цього напрямку виховання; *визначено* критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі; подальшого розвитку набули теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено та впроваджено методику підготовки майбутніх учителів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі, підібрано та опрацьовано діагностичний інструментарій для визначення рівня готовності майбутніх учителів до означеного напрямку виховання учнів, створено методичні рекомендації «Підготовка майбутнього вчителя до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі». Розроблено програму семінарів, тренінгів для керівників, учителів закладів освіти області з проблематики запобігання низькостатусності підлітка в учнівському колективі.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/26-1 від 02.06.2020 р.), КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» (акт № 01/21-970 від 22.12.2016 р.), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 972 від 30.03.2017 р.), ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (довідка № 127/17 від 30. 09. 2017 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 38 від 23.06.2017 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 345 від 23.06.2017 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження представлено та обговорено на наукових і науково-практичних конференціях:

- *міжнародних*: XI Міжнародна інтернет-конференція «Сучасний соціокультурний простір – 2014» (м. Київ, 2014), XI Міжнародна наукова інтернет-конференція «Сучасність. Наука. Час. Взаємодія та взаємовплив» (м. Київ, 2014), II Міжнародна науково-практична конференція «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (м. Переяслав-Хмельницький, 2015), XIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії» (м. Київ, 2015), Міжнародна науково-практична конференція «Педагогіка. Пріоритетні напрями науки» (м. Закопане, Польща, 2015), Міжнародна науково-практична конференція «Педагогіка. Сучасні тенденції в науці та освіті» (м. Краків, Польща, 2016); IV International Scientific and Practical Conference Modern Scientific Achievements and Their Practical Application, Dubai, OAE, Oct.31/2017;
- *всеукраїнських*: Науково-практична міжвузівська конференція молодих учених і студентів «Інноваційні технології в сучасній професійній освіті» (м. Вінниця, 2013), II Всеукраїнська конференція молодих учених і студентів «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» (м. Вінниця, 2014), XI Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми і перспективи розвитку» (м. Переяслав-Хмельницький, 2015), XII Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми і перспективи розвитку» (м. Переяслав-Хмельницький, 2015), Науково-практична конференція «Підготовка фахівців соціономічних професій в умовах сучасного соціокультурного простору» (м. Вінниця, 2015), III Всеукраїнська конференція молодих учених і студентів «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» (м. Вінниця, 2015), II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології» (НАПН України, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», м. Київ, 2017);
- *наукових конференціях* викладачів, аспірантів і студентів Навчально-наукового інституту педагогіки, психології, підготовки фахівців вищої кваліфікації Вінницького державного університету імені Михайла Коцюбинського (2013 – 2017 рр.);
- конкурсі інноваційних статей «Науковий дебют – 2014» (провідна тема «Сталий розвиток») (Польща, 2014);
- конкурсі-проекті Асоціації позашкільних навчальних закладів України та Національної Академії педагогічних наук України «Молоде обличчя позашкілля» (із проектом-дослідженням «Виховання гуртківців, що потребують додаткової педагогічної підтримки, засобами патріотизму». Лауреат Першого ступеня) (м. Київ, 2015);
- IV Міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти – 2013» за сприяння Національної академії педагогічних наук України (Лауреат Першого ступеня, м. Київ, 2013);

– Міжнародному форумі «Інноватика у сучасній освіті – 2014» за сприяння Національної академії педагогічних наук України (Лауреат Другого ступеня, м. Київ, 2014);

– VII Міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти – 2016» за сприяння Національної академії педагогічних наук України (Лауреат Другого ступеня, м. Київ, 2016).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 25 наукових праць, у т.ч. 6 статей у наукових фахових виданнях України з педагогічних наук, 6 статей у журналах і збірниках, що внесено до міжнародних науково-метричних баз (Index Copernicus, Google Scholar, Open Academic Journals Index, BIELEFELD ACADEMIC ENGINE, WorldCat), 10 статей та тези у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, 5 статей – у матеріалах міжнародних конференцій, 3 статті – у матеріалах закордонних конференцій, методичні рекомендації.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел до кожного розділу (308 найменувань, з них – 18 іноземною мовою), 22 додатків. Повний текст дисертації має 322 сторінки. Основний зміст роботи викладено на 189 сторінках. Дисертаційне дослідження містить 21 таблицю і 9 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу дослідження; розкрито його наукову новизну та практичне значення, представлено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У **першому розділі** – «Теоретичні засади підготовки майбутнього вчителя до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі» – схарактеризовано ключові поняття досліджуваної проблеми: «підліток із низьким статусом в учнівському колективі», «готовність майбутнього вчителя до роботи з цією категорією підлітків», проаналізовано стан підготовки майбутнього фахівця до цього напрямку виховання, визначено критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі.

Для з'ясування сутності поняття «низький статус підлітка в учнівському колективі» проаналізовано поняття – статус, рівні статусу, ознаки низького статусу особистості. Установлено, що статус особистості в колективі трактують як соціальний феномен, що і виявляється у взаємозв'язку соціального та особистісного.

У психологічній теорії статус – це становище особистості в системі міжособистісних відносин, що визначає її права, обов'язки і привілеї, а також міру психологічного впливу на членів групи. В статусі відображено ставлення групи чи колективу до особистості: визнання – невизнання, повага – неповага, симпатія – антипатія. Структурний підхід до розгляду поняття «статус» (назва статусу, його сутність, зміст, ранг) дає можливість кваліфікувати ранг від високого до низького і уможлиблює визначення

підлітка з низьким статусом у колективі. Реалізація функцій соціального статусу (структурування, ієрархізація, регламентація, комунікативність, соціалізація) забезпечує регуляцію стосунків особистості та колективу і, таким чином, за створених умов сприяє його підвищенню. Як свідчать чисельні дослідження, проблема низького статусу особистості виникає і в підлітковому середовищі і часто супроводжується цькуванням, булінгом, активним або пасивним неприйняттям, знехтуванням, ігноруванням. Підліток починає відчувати себе відкинутим, набувати аутсайдерських рис, що створює гостру соціально-педагогічну проблему. Вирішити її можна за допомогою професійно й якісно підготовлених педагогів із новим баченням сутності освітнього процесу, що буде спрямований на розвиток особистості учня, його адаптацію до умов навколишнього середовища.

Підготовка майбутнього вчителя до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі – складний процес, що ґрунтується на концепції гуманістичного підходу і потребує творчого, оригінального, нестандартного погляду на вирішення цієї проблеми. Результативність підготовки майбутнього вчителя до подолання низькостатусності підлітка в учнівському колективі залежить від його готовності до виконання цього виду діяльності. Готовність майбутнього педагога до такого напрямку виховання ми визначаємо як наявність у нього образу цього процесу, постійну спрямованість свідомості на реалізацію відповідних цілей, завдань, змісту, форм, методів вирішення проблеми подолання низького статусу підлітка в учнівському колективі

Готовність майбутніх фахівців до виховної роботи з цією категорією підлітків характеризуємо на трьох рівнях: особистісна готовність (мотиваційна, морально-психологічна), теоретична готовність, діяльнісна готовність. Для визначення результативності підготовки майбутніх учителів до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі розроблено критерії і показники: мотиваційний, когнітивний, особистісний, діяльнісний.

Мотиваційний критерій охоплює позитивну налаштованість на взаємодію з дітьми з низьким статусом в учнівському колективі; потребу в професійному самовдосконаленні щодо профілактичної та корекційної діяльності з цією категорією підлітків; прагнення вирішувати проблеми низькостатусних учнів у колективі; бажання допомагати проблемному підлітку; потребу у використанні набутих знань, умінь у сфері комунікації з учнями низького статусу; почуття професійного і громадянського обов'язку щодо роботи з дітьми низького статусу в колективі.

Когнітивний критерій – знання про ознаки низькостатусності особистості, причини появи цього явища в учнівському колективі, характер взаємодії у колективі підлітків; особливості роботи з низькостатусними підлітками; зміст, форми, методи роботи з підлітками низького статусу; діагностику міжособистісних стосунків в колективі; технології створення позитивного мікросередовища в учнівському колективі; методи і форми профілактичної та корекційної роботи.

Особистісний критерій ґрунтується на гуманістичній спрямованості;

моральних якостях (справедливість, доброзичливість, відповідальність, толерантність, співчуття); наявності комунікативних якостей (відкритість, доброзичливість, уважність, неупередженість); перцептивних, рефлексивних властивостях, почутті емпатії, креативності, психічному і фізичному здоров'ї, емоційній стійкості, витримку, володіння методами саморегуляції.

Діяльнісний критерій передбачає вміння проводити діагностику розвитку особистості, виявляти переваги особистості, її «проблемне поле», чинники, що визначають низькостатусність особистості; встановлювати міжособистісні стосунки в колективі та визначати їх вплив на статус; проводити профілактику та подолання низькостатусності підлітка в учнівському колективі, будувати «дерево цілей» і програму, спрямовану на розв'язання встановленої проблеми; залучати підлітка до різних видів діяльності, надавати кваліфіковану допомогу підлітку в його самоорганізації, самодіяльності, самореалізації.

На констатувальному етапі експерименту визначено критерії і показники, розроблено діагностичний інструментарій, що уможливило вивчення стану готовності майбутніх учителів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі. Відповідно встановлено три рівні готовності майбутніх фахівців до вказаного напрямку виховання – високий, середній, низький.

Високий рівень свідчить про те, що в студента сформовані стійкі мотиви до визначеного напрямку виховання; здатність до критичного мислення; аналізу, синтезу, оцінювання явища низькостатусності підлітка; обізнаність у методах і формах роботи з цією категорією підлітків; у взаєминах домінують толерантність, товариськість, емоційна стійкість, виваженість, самоконтроль; творчий рівень розвитку умінь, здатність до нестандартних рішень проблем низькостатусних підлітків, мобільність. Активність у особистісній самореалізації, здатність до прогнозування результатів діяльності; ініціативність, прояви громадянської позиції, професійної відповідальності;

– середній – наявні мотиви до окресленого напрямку виховання, проте нестійкі; на рівні розуміння студент оволодів проблематикою низькостатусності підлітка, методикою виховної роботи з цією категорією підлітків. У здобувача переважає репродуктивне мислення; він не виходить за межі відомих прийомів, а діє лише за зразком. Ситуативно виявляє доброзичливість, емпатію, толерантність, неупередженість, нестійкі уміння самоорганізації, самоконтролю. Студент постійно відчуває потребу в підтримці під час налагодження конструктивної взаємодії з вихованцями, вміння і навички застосовує за взірцем. Ініціативу, професійну відповідальність, зацікавленість у саморозвитку і самовдосконаленні виявляє періодично, у передбаченні результатів власної діяльності невпевнений;

– низький – свідчить про те, що в студента сформовано лише зовнішні мотиви до окресленого напрямку виховання; на рівні теоретичних знань він орієнтується у проблематиці низькостатусності підлітка, методиці виховної роботи з цією категорією школярів. Здатний до виконання дій з окресленого напрямку виховання лише за вказівкою викладача. У виборі методів і форм

роботи з низькостатусними підлітками надає перевагу стандартним; у нього відсутні рефлексійні вміння, а також уміння самоконтролю; особистісні якості необхідні для роботи з підлітками низького статусу не виявляються, є проблеми у налагодженні конструктивної комунікативної взаємодії, байдужість до вирішення проблем підлітка, відсутність ініціативи, громадянської позиції, професійної відповідальності.

На констатувальному етапі експерименту до високого рівня віднесено 4,1 % студентів, середнього – 20,4%, низького – 75,5 %.

У другому розділі – «Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі» – на основі аналізу теоретичних засад досліджуваної проблеми створено та обгрунтовано педагогічні умови, що забезпечують ефективність підготовки майбутніх учителів до цього напрямку роботи, розроблено модель підготовки майбутнього вчителя до відповідного напрямку виховання.

Педагогічна умова – активізація професійної мотивації майбутніх педагогів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі – забезпечувалася застосуванням інтерактивних технологій навчання. Особливість їх у тому, що освітній процес здійснюється на основі активної взаємодії всіх учасників на рівноправних, рівнозначних принципах, кожен відчуває власний успіх та інтелектуальну спроможність, а дії набувають особистісного смислу. Це сприяє розвитку потреб у самореалізації у певному виді діяльності, налагодженні ефективного педагогічного співробітництва в окресленому напрямі підготовки. Підвищення мотивації відображається на етапах інтерактивного навчання – виклик, усвідомлення, рефлексія. На стадії виклику активізується інтерес до проблеми низького статусу підлітка в учнівському колективі та шляхів його подолання з опорою на знання особливостей цього явища, причин виникнення, робляться прогнози, що стосуються змісту нових знань з цієї проблеми. На стадії усвідомлення студент інтегрує теоретичні знання зі своїми ідеями, аналізує власні дії, дії партнера, внаслідок чого знання, вміння, навички стають усвідомленими, що є важливим чинником мотивації. Рефлексія забезпечує переосмислення проблеми, що розглядається. Це стимулює пізнавальний інтерес, сприяє виникненню бажання долучитися до процесу підготовки його до виховання учнів.

Наступна педагогічна умова – створення в освітньому процесі професійно-орієнтованих ситуацій, що відображають особливості виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі, спонукає до самостійного аналізу освітнього процесу, встановлення причинно-наслідкових зв'язків цього явища, усвідомлення логічного зв'язку, послідовності дій, творчого застосування знань у розв'язанні педагогічних ситуацій. Професійно-орієнтовані ситуації містять певні суперечності (протидія, протистояння, порушення зв'язку, погодженості), що створюють проблему, вирішення якої підвищує професійний інтерес, актуалізує нові знання, здатність до аналізу, синтезу, оцінювання досліджуваного явища, забезпечує формування професійних умінь, розвиток педагогічних здібностей. Моделювання педагогічних ситуацій потребує відтворення основ

елементів професійної діяльності майбутнього педагога, причому не автоматичного повторення репродуктивних дій, а саме вмінь, пов'язаних зі свідомим пошуком і створенням нового варіанту професійної поведінки.

Педагогічна умова – використання технології психолого-педагогічного супроводу у підготовці майбутніх педагогів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі – реалізовувалася шляхом підтримки індивідуальності студентів, зміцнення їх особистісних і професійних можливостей, здібностей. За цієї умови виникають сприятливі обставини для самовдосконалення, саморозвитку майбутніх учителів, усунення страху перед реалізацією професійних завдань, виробленням стратегії співпраці з підлітками з низьким статусом в учнівському колективі. Зміст технології передбачає супровід-співробітництво, за якого проблема низькостатусності підлітка вирішується студентом спільно із викладачем; супровід-ініціювання передбачає створення викладачем таких умов, за яких студент самостійно вирішує певні завдання, шукає вихід із ситуації, розвиваючи власний потенціал та індивідуальні творчі риси; супровід-попередження виявляється у запобіганні можливих негативних наслідків від проведеної роботи і передбачає вибір таких рішень, що враховують поведінкові та діяльнісні риси підлітка з низьким статусом.

Модель професійної підготовки майбутнього вчителя до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі, спроектована нами – це схематично відображена система внутрішньо взаємопов'язаних складників процесу підготовки майбутнього вчителя до виховання відповідної категорії учнів (рис. 1).

Третій розділ – «Дослідно-експериментальна робота з підготовки майбутніх учителів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі» – містить опис процесу і результатів проведеного експерименту.

Формувальний етап експерименту тривав упродовж 2016 – 2020 рр., до нього було залучено 264 студенти з числа здобувачів вищої освіти факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Студентів поділено на дві групи: експериментальну (128 осіб) та контрольну (136 осіб). Експеримент здійснювався у три етапи, що забезпечили перевірку ефективності педагогічних умов.

Перший етап мотиваційно-пізнавальний (початковий) – спрямований на розвиток мотиваційної складової готовності майбутнього вчителя до виховання підлітків із низьким статусом, а тому мета, завдання, зміст, форми і методи цього етапу експерименту сприяли розвитку в студентів інтересу, зацікавлення, бажання вирішення проблем, що пов'язані з низьким статусом у колективі учнів. Для цього використано інтерактивні технології кооперативного навчання: «Карусель», «Коло ідей», «Спільний проєкт»; колективно-групового навчання: «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Мозаїка» та ін.; ситуативного моделювання: «Імітаційні ігри», «Рольові ігри», технології ведення дискусії: «Дискусії у стилі телевізійного ток-шоу»,

Цільовий блок	Мета – формування готовності майбутнього педагога до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі	
Організаційно-педагогічний блок	Підходи: Системний, аксіологічний, особистісно зорієнтований, діяльнісний, компетентнісний, культурологічний	
	Принципи: загальнопедагогічні – науковості, систематичності й послідовності, активності та самостійності у пізнавальній діяльності, принцип зв'язку навчання з практичною діяльністю; специфічні – професійної спрямованості, прогнозування й моделювання, креативності, рефлексивності, саморозвитку	
Організаційно-педагогічний блок	Педагогічні умови: активізація професійної мотивації майбутніх педагогів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі шляхом застосування інтерактивних технологій навчання; створення в освітньому процесі професійно-орієнтованих ситуацій, що відображають особливості виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі; використання технології психолого-педагогічного супроводу у підготовці майбутніх педагогів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі	
	Етапи підготовки 1 етап Мотиваційно-пізнавальний 2 етап Операційно-діяльнісний 3 етап Контрольно-регульовальний	
Змістово-діяльнісний блок	Навчальні дисципліни: «Педагогіка», «Вікова та педагогічна психологія», пропедевтична практика Форми: інтерактивні лекції, практичні заняття, лабораторні заняття, тренінг Методи: бесіда, дискусія, «ситуація успіху», ігрові методи, метод перспективних ліній, змінної тактики, професійно-орієнтованих ситуацій (ситуація-проблема, ситуація-оцінка, ситуація-ілюстрація, ситуація-попередження) Засоби: відеопрезентації, онлайн-опитувальники, соц.мережі, «хмарні» технології	
	«Методика навчання української літератури», «Методика виховної роботи», інструктивно-методична та позашкільна практики в ЗВО Форми: проблемні лекції, практичні, лабораторні заняття, курсові роботи Методи: кейсів, коучинг, «золотої середини», змінної тактики, професійного самоконтролю, самоорганізації, ступеневого проектування, скрайбінг, ділові ігри, метод аналогів об'єктів професійного середовища Засоби: онлайн-опитувальники, сервіси Google	
Змістово-діяльнісний блок	Навчальні дисципліни: «Історія педагогіки», «Основи педагогічної майстерності», педагогічна практика ЗВО Форми: інтерактивні лекції, практичні, лабораторні заняття, самостійна робота Методи: педагогічне есе, практичний, дослідницький метод проєктів, веб-квест, портфоліо, метод кейсів, імітаційні і професійні комунікації Засоби: мультимедійні презентації, Google-форми, Google-сервіси: онлайн-конструктор, онлайн-ігри, відеопрезентації, блоги	
	Компоненти Особистісний, теоретичний, діяльнісний	
Оцінно-результативний блок	Критерії Мотиваційний, когнітивний, особистісний, діяльнісний	
	Рівні Високий, середній, низький	
Оцінно-результативний блок	Результат Позитивна динаміка готовності майбутнього вчителя до виховання низькостатусних підлітків в учнівському колективі	

Рис. 1 Модель підготовки майбутнього вчителя до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі

«Круглий стіл» «Низький статус підлітка: причини, ознаки, дії».

Операційно-діяльнісний (основний) етап експерименту передбачав розвиток практичних умінь і навичок майбутніх педагогів щодо проблематики низького статусу підлітків в учнівському колективі, (діагностичних, прогностичних, організаторських, комунікативних, рефлексивних). На цьому етапі впроваджено такі технології навчання: коучинг, моделювання педагогічних ситуацій («Колесо життєвого балансу», «Шкала досягнення цілі», «Коло досягнень»), траєкторія особистісного зростання майбутнього вчителя; застосовано технологію особистісно орієнтованого навчання; ознайомлено з моделями діяльності сучасних педагогів, які активно і цілеспрямовано працюють з різними категоріями учнів; проведено систематичні зустрічі із фахівцями, які надають додаткову педагогічну підтримку різним категоріям учнівської молоді (шкільні психологи, класні керівники, соціальні педагоги та соціальні працівники).

Метою контрольнo-регульовального етапу (завершального) стало набуття професійної здатності до окресленого напрямку виховання, вдосконалення особистісних педагогічних якостей майбутнього вчителя, зокрема: толерантності, доброзичливості, педагогічного такту, демократичного стилю спілкування, цілеспрямованості, впевненості, рішучості. Цьому сприяли створення професійно-орієнтованих ситуацій, використання технології ситуаційного навчання «кейс-метод» (обговорення «діагнозу»), метод кластеру, імітаційні технології навчання (ситуація-проблема, ситуація-оцінка, ситуація-ілюстрація, ситуація-попередження), імітаційні тренінги, що спрямовані на набуття професійних навичок і структурування відповідних знань учасниками. Метод проєктів створив можливості працювати над педагогічною проблемою в якості дослідників, визначати тематичні частини, дискусійні питання, аналізувати психолого-педагогічну проблему, вирішувати її.

За підсумками формувального етапу експерименту результати, відповідно, були такими: 19,5 %, 42,4 %, 38,3 %. На завершення експерименту виявилось, що високий рівень готовності зріс на 14,0 %, середній – на 11,1 %, низький зменшився на 25,0 % (Таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка готовності майбутніх педагогів до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі

Рівні готовності майбутніх педагогів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі	Початок експерименту		Динаміка розвитку		Кінець експерименту	
	ЕГ, %	КГ, %	ЕГ, %	КГ, %	ЕГ, %	КГ, %
Високий рівень	5,4	5,9	9,4	6,6	19,5	8,1
Середній рівень	31,3	30,2	39,8	32,4	42,2	33,8
Низький рівень	63,3	63,9	50,8	61,0	38,3	58,0

Результати подані у таблиці, свідчать про позитивну динаміку готовності майбутнього вчителя до виховання низькостатусних підлітків в учнівському колективі.

ВИСНОВКИ

1. Обґрунтовано сутність поняття «підліток із низьким статусом в учнівському колективі» на основі теоретичного аналізу філософської, соціально-психологічної, педагогічної літератури. Структурний та функціональний аналіз вихідного поняття досліджуваного явища уможливив визначення змісту статусу як сукупності прав і обов'язків, тобто функцій, що виконують індивіди; ранг статусу як місця конкретного статусу у соціальній ієрархії (високе, середнє, низьке). З'ясовано, що соціально-психологічний статус – це поняття, що об'єднує характеристики об'єктивного стану підлітка в системі міжособистісних взаємин (ставлення до нього з боку однокласників, зумовлене відповідністю його якостей і рольової поведінки груповим нормам і вимогам) та суб'єктивне відображення особистістю свого об'єктивного становища в групі (його усвідомлення, суб'єктивна оцінка, переживання, очікування певного ставлення від навколишніх та інтелектуально-емоційний відгук на нього). У роботі розглянуто сутнісні характеристики низького статусу особистості в колективі: відсутність авторитетності та престижності статусного становища, низьке місце у системі соціальної стратифікації певного колективу; ігнорування прав учня, привілеїв з боку інших членів колективу, низька оцінка соціального статусу (демонстрація неповаги, недотримання ввічливості), накладення санкцій на підлітка в особистісній взаємодії. Становище школяра у системі взаємин залежить від певних чинників: рівня розвитку колективу, рис учня та характеристик самої особистості.

2. Визначено та схарактеризовано критерії готовності майбутніх учителів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний у контексті підготовки майбутніх фахівців до визначеного напрямку виховання. Ураховуючи особливості підготовки майбутніх педагогів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі, встановлено змістові характеристики кожного критерію і конкретизовано в показниках. Це дало можливість вивчити стан готовності майбутніх фахівців до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі за допомогою розробленого діагностичного інструментарію. За результатами проведеної діагностики виокремлено три рівні готовності майбутніх педагогів до визначеного напрямку виховання – високий, середній, низький. Динаміку змін рівнів підготовки майбутнього вчителя можна розглядати як послідовне, поетапне формування здатності до виховання низькостатусних підлітків в учнівському колективі, від мотиваційно-пізнавального (початкового), операційно-діяльнісного (основного) до контрольно-регульовального (завершального).

3. На основі теоретичного аналізу та результатів констатувального

етапу педагогічного експерименту створено та обґрунтовано педагогічні умови, що позитивно вплинули на рівень готовності майбутніх педагогів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі. До них віднесено: активізацію професійної мотивації майбутніх педагогів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі шляхом застосування інтерактивних методів навчання; створення в освітньому процесі професійно-орієнтованих ситуацій, що відображають особливості виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі; використання технології психолого-педагогічного супроводу у підготовці майбутніх педагогів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі.

4. У процесі дослідження створено модель підготовки майбутніх учителів до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі. Це схематично відображена система внутрішньо взаємопов'язаних складових процесу. Методологічними засадами моделі є системний, аксіологічний, особистісно зорієнтований, діяльнісний, компетентнісний, культурологічний підходи до підготовки майбутнього фахівця з визначеного напрямку виховання; забезпечення цілісності процесу завдяки органічному взаємозв'язку таких структурних компонентів як цільовий, організаційно-педагогічний, змістово-діяльнісний, оцінно-результативний; спрямованість кожного з них на інноваційність змісту, форм, методів, засобів навчання, що забезпечить результативність – готовність майбутніх фахівців до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі.

Аналіз результатів педагогічного експерименту засвідчив позитивний вплив комплексу створених педагогічних умов підготовки майбутніх вчителів до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі. За результатами дослідно-експериментальної роботи високий рівень готовності майбутніх учителів в ЕГ підтверджено у 19,5 % студентів, у КГ – 8,1 %, відповідно середній рівень – 42,2 % та 33,8 %. Зменшено відсоток студентів низького рівня: в ЕГ – 38,3 %, КГ – 58,0%. Інтенсивніше відбувався перехід від одного рівня до іншого в експериментальних групах порівняно з контрольними.

Проведене дослідження, звісно, не вичерпує всіх аспектів проблеми підготовки майбутнього вчителя до виховання такої категорії учнів. З поміж перспективних напрямів роботи виокремимо створення освітньо-виховного середовища педагогічного університету, спрямованого на підготовку майбутніх педагогів до виховної роботи в школі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, що відображають основні наукові результати дисертації

Публікації у наукових фахових виданнях України

1. Гладун О. В. Підліток з низьким статусом і аутсайдер у розвитку учнівського колективу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: педагогіка і психологія. Випуск 44. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. С. 89 – 93.

2. Гладун О. В. Діагностичний інструментарій для визначення рівня готовності педагога до роботи із учнями з низьким статусом в учнівському колективі» *«Педагогічна освіта: теорія і практика»*. Науковий збірник праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Випуск № 20 (1-2016). С. 39 – 45.

3. Гладун О. В. Критерії, показники та рівні готовності майбутніх педагогів до роботи з низькостатусними учнями в колективі. *«Педагогічний часопис Волині»: науковий журнал*. Луцьк. СНУ імені Лесі Українки, 2017. № 1 (4). С. 114 – 121. (індексується у наукометричній базі Google Scholar).

4. Гладун О. В. Підліток у соціальному просторі (з досвіду сталого розвитку позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого профілю). *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Вінницький державний університет імені Михайла Коцюбинського. Зб. наук. пр. Випуск № 48. Київ–Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2017. С. 5 – 8. (індексується у наукометричній базі Index Copernicus, Google Scholar).

5. Гладун О. В. Діагностика рівня сформованості готовності майбутніх учителів до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі за діяльнісним критерієм. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Збірник наук. праць*. Випуск 56. Вінниця. 2018. С. 95 – 101. (індексується у наукометричній базі Index Copernicus).

6. Гладун О. В. Модель підготовки майбутнього вчителя до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2019. Випуск 58. С. 63 – 68.

Статті в наукових іноземних періодичних виданнях

7. Гладун О. В. Готовність педагога до роботи із підлітками з низьким статусом в учнівському колективі. *Збірник наукових статей. Міжнародна науково-практична конференція «Педагогіка. Пріоритетні напрями науки»* (м. Закопане, Польща, 29.11 – 30.11.2015 р.) Warszawa: Wydawca: Sp.z o.o. «Diamondtrading tour», 2015. С.51 – 60.

8. Гладун О. В. Концептуальні ідеї виховання учнівської молоді, що потребує додаткової педагогічної підтримки згідно патріотичних орієнтирів. *Збірник наукових статей. Міжнародна науково-практична конференція «Педагогіка. Сучасні тенденції в науці та освіті»* (м. Краків, Польща, 30.01. – 31.01.2016 р.) Warszawa: Wydawca: Sp.z o.o. «Diamondtrading tour», 2015. С. 44 – 49.

9. Гладун О. В. Створення в освітньому процесі проф.-орієнтованих ситуацій, що відображають особливості взаємодії з низькостатусними членами учнівського колективу як педагогічна умова підготовки майбутніх педагогів до роботи з учнями з низьким статусом в учнівському колективі. Матеріали IV Міжнародної наукової конференції «*WORLD SCIENCE*» IV International Scientific and Practical Conference «*Topical Problems of Modern*

Science and Possible Solutions» (September, 30, 2017, Dubai, UAE). Vol.3. Oct. 2017. P. 36 – 42. (індексується у наукометричній базі Index Copernicus).

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

10. Гладун О. В. Компетентність класного керівника у роботі із підлітками з низьким статусом в учнівському колективі. Матеріали XI Міжнародної інтернет-конференції «Сучасний соціокультурний простір 2014». Серія Педагогіка. Проблеми підготовки фахівців. Ч.І. Київ, 2014. С. 38 – 45.

11. Гладун О. В. Підготовка майбутніх учителів до роботи із низькостатусними членами учнівського колективу як соціально-педагогічна проблема. Матеріали науково-практичної міжвузівської конференції молодих учених і студентів "Інноваційні технології в сучасній професійній освіті", Вінниця. 2013.

12. Гладун О. В. Учніський колектив. Погляди на формування та ефективну організацію, як передумову розвитку особистості. Матеріали XI Міжнародної наукової інтернет-конференції «Сучасність. Наука. Час. Взаємодія та взаємовпливи» (15 – 17 листопада 2014 року). Збірник наукових праць. Київ, 2014. С. 92 – 98.

13. Гладун О. В. Проблема формування професійної компетенції майбутніх учителів у роботі із низькостатусними членами учнівського колективу. Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми і перспективи розвитку» (м. Переяслав-Хмельницький, 30-31 січня 2015 року): Збірник наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2015. Випуск 11. С. 245 – 251.

14. Гладун О. В. До ідеї формування патріотичних почуттів як допоміжних характеристик у збереженні статусності учня у колективі. Матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми і перспективи розвитку» (м. Переяслав-Хмельницький, 27-28 лютого 2015 року): збірник наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2015. Випуск 12. С. 112 – 115.

15. Гладун О. В. Деякі характеристики професійної компетентності педагогів. Матеріали науково-практичної конференції «Підготовка фахівців соціономічних професій в умовах сучасного соціокультурного простору» (м. Вінниця, 30-31 березня 2015 р.): збірник матеріалів Регіональної науково-практичної конференції. Випуск 3. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД». 2015. С. 109 – 112.

16. Гладун О. В. Моделювання як теоретична методика розробки технології підготовки майбутніх учителів до роботи із учнями з низьким статусом в учнівському колективі. Матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (м. Переяслав-Хмельницький, 30-31 березня 2015 року): збірник наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2015. Випуск 2. С. 147 – 150.

17. Гладун О. В. Здатність педагога до фасилітації як необхідна умова взаєморозвитку учнівського колективу та учителя. Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та

перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії» (29-30 квітня 2015 року): збірник наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2015. С. 212 – 214.

18. Гладун О. В. Підліток у соціальному просторі. *«Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології»*: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції 28 квітня 2017 р. м.Київ / редкол.: В. В. Сидоренко, М. І. Скрипник, Я. Л. Швень. К.: Національна академія педагогічних наук України ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» ЦППО, 2017. С. 380 – 383.

19. Гладун О. В. Аналіз готовності майбутнього вчителя до роботи з учнями з низьким статусом в учнівському колективі. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції *«Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя»*. 29-30 листопада 2018 р. Вінниця. 2018. С. 68 – 72.

20. Хамська Н. Б., Гладун О. В. Дослідно-експериментальна робота з підготовки майбутнього вчителя до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю *«Сучасні підходи та перспективи професійного розвитку фахівців соціономічних професій»*. КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти». Вінниця, 2020. С. 247– 253.

Публікації, що додатково відображають результати дослідження:

21. Гладун О. В. Учніський колектив. Формування і розвиток колективу, як передумова самоствердження особистості. Історіографія вчення. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень. Збірник наукових праць Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Випуск № 3 (6). Вінниця ТОВ «ПЛАНЕР», 2014. С. 201 – 205.

22. Гладун О. В. Як стати представником раси успішних людей? Погляд педагога. *Міжнародний журнал «Науковий огляд»* Випуск XVIII. Київ, 2015. С. 115 – 126. (індексується у наукометричній базі Google Scholar).

23. Гладун О. В. Підліток з низьким статусом і аутсайдер: деякі характеристики явищ та їх значення у ієрархії учнівського колективу. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень. Збірник наукових праць Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Вип. 4 (7). Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2015. С. 231 – 235.

24. Гладун О. В. Критерії, показники, рівні готовності майбутніх педагогів до роботи з низькостатусними підлітками в учнівському колективі. *Педагогічний пошук: Збірник наукових праць студентів і молодих вчених Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Випуск 8. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. С. 31 – 35.

25. Гладун О. В. Методичні рекомендації *«Підготовка майбутнього вчителя до виховання підлітків із низьким статусом в учнівському колективі»*. Вінниця. 2020. 52 с.

АНОТАЦІЇ

Гладун О. В. Підготовка майбутнього вчителя до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, МОН України. Вінниця, 2020.

У дисертації розглянуто проблеми підготовки майбутнього вчителя до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі. Розкрито ключові поняття досліджуваної проблеми: «підліток з низьким статусом в учнівському колективі», готовність майбутнього вчителя до роботи з цією категорією підлітків, висвітлено стан підготовки майбутнього фахівця до даного напрямку виховання, визначено критерії, показники та рівні готовності до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі, розроблено професійну модель підготовки майбутнього вчителя до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі.

У дисертаційному дослідженні визначено, обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до виховання підлітків з низьким статусом в учнівському колективі, а також запропоновано практичні рекомендації для підвищення ефективності цього процесу у професійній підготовці.

Ключові слова: низький статус підлітка в учнівському колективі, професійна підготовка майбутнього вчителя, професійна готовність, педагогічні умови, активізація професійної мотивації, професійно-орієнтовані ситуації, технологія педагогічного супроводу.

Гладун О. В. Подготовка будущего учителя к воспитанию подростков с низким статусом в коллективе. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, МОН Украины. Винница, 2020.

В диссертации рассмотрены проблемы подготовки будущего учителя к воспитанию подростков с низким статусом в ученическом коллективе. Раскрыты ключевые понятия исследуемой проблемы: «подросток с низким статусом в коллективе», готовность будущего учителя к работе с этой категорией подростков, освещены состояние подготовки будущего специалиста к данному направлению воспитания, определены критерии, показатели и уровни их готовности к воспитанию подростков с низким статусом в коллективе, разработана профессиональная модель подготовки будущего учителя к воспитанию подростков с низким статусом в коллективе.

Определены, обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия подготовки будущего учителя к воспитанию подростков с низким статусом в коллективе, а также предложены

практические рекомендации для повышения эффективности этого процесса в профессиональной подготовке.

Ключевые слова: низкий статус подростка в ученическом коллективе, профессиональная подготовка будущего учителя, профессиональная готовность, педагогические условия, активизация профессиональной мотивации, профессионально-ориентированные ситуации, технология педагогического сопровождения.

Gladun O. V. Preparing future teachers for the education of adolescents with low status in the student body. – On the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on a specialty 13.00.04 – the theory and a technique of professional education. – Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnytsia, 2020.

The dissertation considers the problems of preparation of the future teacher for education of teenagers with low status in the student body. The key concepts of the researched problem are revealed: "the teenager with low status in student's collective", readiness of the future teacher to work with this category of teenagers, the state of preparation of the future specialist for the given direction of education is covered, criteria, indicators and levels of their readiness for education of teenagers with low status in student's collective are defined, the professional model of preparation of the future teacher for education of teenagers with low status is developed. in the student body. The pedagogical conditions of preparation of the future teacher for education of teenagers with low status in the student body are defined, substantiated and experimentally checked: actualization of professional motivation of future teachers to educate adolescents with low status in the student body; activation of cognitive activity of students by creating in the educational process of professionally-oriented situations that reflect the peculiarities of the education of adolescents of low status in the student body; the use of technology of psychological and pedagogical support in the preparation of future teachers for the education of low-status adolescents in the student body and also practical recommendations for increase of efficiency of this process in professional training are offered. The course of the final experiment was carried out in three stages, which provided a test of the effectiveness of pedagogical conditions. The first stage – motivational-cognitive (initial) – is aimed at developing the motivational component of the future teacher's readiness to work with low-status adolescents, and therefore the purpose, objectives, content, forms and methods of this stage of the experiment contributed to students' interest, interest, desire, solution problems related to low status in the student body. Activity-practical (main) stage of the experiment involved improving the knowledge, skills of future teachers on the issue of low status of adolescents in the student body, effective forms and methods of cooperation with this category of adolescents, methods of diagnosing the student body, ways to create a positive microclimate in the student environment, as well as the development of practical skills (diagnostic, prognostic, organizational, communicative, reflective). The basis of the control-regulatory stage (final) was the improvement of personal professional qualities of

the future teacher, in particular: tolerance, friendliness, decency, pedagogical tact, democratic style of communication, purposefulness, confidence, determination. This was facilitated by a number of classes aimed at the formation of external and internal equipment of the future specialist.

Key words: low status of the teenager in the student body, professional training of future teachers, professional readiness, pedagogical conditions, activation of professional motivation, professionally-oriented situations, technology of pedagogical support, content of the form methods of professional training of future teachers.